

ԳՐԱԿԱՆ ՆՄՈՅՇՆԵՐ ԳՐԻԳՈՐ ՇՂԹԱՅԱԿՐԻՑ

Երանաշունին Գրիգոր Պատրիարք Շիրազյակին նուիրում «Սիոն» ի այս քիւին՝ մեջ մասնաւոր կարեւորութեամբ տեղ կուսանք Հ. Ս. Անաստանի «Գրական Նեոյշներ Գր. Շիրազյակից» յօդուածին, յոյս տեսած «Էջմիածին» է. Տարի 1950 Մարտ—Ապրիլ քիւին մեջ:

Գրիգոր Շիրուանցին, որ 1715 թ. երուսաղէմի պատրիարք ընտրուելով աւելի է յայտնի դարձել Շղթայակիր մականունով, անգնահատելի ծառայութիւններ է մատուցել երուսաղէմի աթոռին, իր եռանդուն ջանքերի շնորհիւ նրա ծանրաբեռնուած պարտքերը մաքրելով, սրով և նշանաւոր անուն է թողել պատմութեան մէջ:

Այս ահանաւոր մարդու կեանքի մասին նախ քան նրա պատրիարքութիւնը՝ մինչև այժմ գրեթէ ոչինչ ծանօթ չի եղել մեր պատմական գրականութեան մէջ քացի այն դոյզն տեղեկութիւններից, թէ նա Ամրտոլի միաբան էր և պատրիարքութեան կոչուելուց առաջ եղել էր Գլակի, այն է՝ Մուշի Ս. Կարապետի վանահայր: Սակայն Հայկ. ՍՍՌ Պետական Մատենադարանի գրչագրերում կան անտիպ նիւթեր, որոնք ոչ միայն լոյս են սփռում այս անուանի հասարակական գործչի կեանքի այդ անծանօթ շրջանի վրայ, այլև ցոյց են տալիս, որ նա այդ շրջանում տուել է նաև մի շարք գրական արտադրութիւններ:

Նպատակ ունենալով ի մի ամփոփել և առաջիկայում հրատարակել Գրիգոր Շղթայակրին վերաբերող այն նիւթերը, որոնք, համոզուած ենք, մեծ շահեկանութիւն կը ներկայացնեն մեր մտաւորական հասարակութեան համար, այս անգամին ուշադրութեան ենք յանձնում նրա գրչին պատկանող երեք տաղեր, որոնք միասնաբար մի առանձին խումբ են կազմում նրա թողած գրական երկերի մէջ, իրենց ներկայացրած լեզուական և ոճական առանձնայատուկ նկարագրով:

Յիշեալ երեք տաղերը գտնուում են Հայկ. ՍՍՌ Պետական Մատենադարանի

№ 737 ձեռագրում: Հեղինակի միւս արտադրութիւնների նկատմամբ այս երեք կտորների ներկայացրած առանձնատկութիւնն այն է, որ սրանք գրուած են խրթին լեզուով: Գրիգոր Շիրուանցին, ցանկանալով նմանող լինել իր հոգեկաւոր անուանակցին՝ Գրիգոր Մազիստրոսին, որը, ինչպէս յայտնի է, նոյնպէս խրթնաբան գրուած քներ է թողել XI դարից, լայն չափերով արտասովոր բառեր է գործածել այս տաղերի մէջ, ինչպէս և փոխ է առել նրա գործածած չափերը: Բայց այս տաղերի լուծումը այնպիսի մեծ դժուարութիւն չի ներկայացնում, ինչպէս ներկայացրել են Գրիգոր Մազիստրոսի գրուած քները, որովհետև այստեղ օգտագործուած խրթին բառապաշարի հիմնական մասը նրմիա վարդապետի բառարանից է, մնացածը բաղկանում է հայերէն լեզուի թէև քնդհանրապէս արտասովոր, բայց ծանօթ բառերից. իսկ մի քանիսը ուղղակի յուշարէնից են առնուած:

Գրիգոր Շղթայակրի այս տաղերը գրական տեսակէտից թերևս աչքի ընկնող մի արժէք չունեն, թէև այնտեղ պակաս չեն գեղեցիկ ու յաջող պատկերներ, փոխաբերութիւններ, դարձուած քներ, որոնք հեղինակի գրական կիրթ ճաշակն են արտայայտում: Բայց այս տաղերի իրական արժէքը նրանց բովանդակութեան մէջ է, որը պատմական է:

Առաջին երկու տաղերը ներբողներ են, նուիրուած՝ ոմն Յովհաննէս Փաղերայի (Յովհաննէս վարդապետի): Այդ անունը մեզ յայտնում են առաջին տաղի տների սկզբնատառերը, որոնք յօդում են. «Տէր Յովհաննէս Փաղերայ, Գրիգորիսն է ք՞ ծառայ»:

Նոյն տաղի վերջին տները մեզ տալիս են և տաղի յօրինման թուականը:

«Այս ծիր ի բիւ միջի գոլով եղեւ ծրեալ. երկ եւ մու բլուով յանկիւ առաւելեալ. Յօգոստոսի ևրնգիւ ևրնգեակ աւուրբէ չափեալ. ՅԱփրոդիսեայ օրն վեցեաբբի բօք անուանեալ»:

Որ է՝ 1694 թ. Օգոստոս 10-ին, Ուրբաթ օրը⁽¹⁾:

Որով է յիշեալ Յովհաննէս Փաղերան:

Այդ անունով նշանաւոր անձնաւորութիւն մենք չենք տեսնում Ամրտօլի վանքում, որտեղ գտնուում էր այդ ժամանակ տաղի հեղինակը: Եւ առհասարակ այդ անունով աչքի ընկող անձնաւորութեան չենք հանդիպում այս չրջանում հայ հոգեւորականութեան մէջ, բացի Յովհաննէս Կոստանդնուպոլսեցի վարդապետից, որը Երուսաղէմի պատրիարք էր: Կարծող են արդեօք Դրիգոր Շղթայակրի այդ երկու ներքողականները նուիրուած լինել այդ անձին, որի անհատական և հասարակական արժանիքները չափ սակաւ են ծանօթ այլուան: Եթէ այո, ապա մենք այս տաղերով կը ստանանք ստույգ ծանօթութիւններ Յովհաննէս Կոստանդնուպոլսեցու անձնաւորութեան մասին եւ հէնց դրանով էլ այս տաղերը կ'ունենան պատմական լուրջ արժէք:

Վերլուծելով երկու ներքողեաների բովանդակութիւնը, մենք տեսնում ենք, որ նրանք խկապէս նուիրուած են Երուսաղէմի պատրիարք Յովհաննէս Կոստանդնուպոլսեցուն: Հեղինակը խօսքն ուղղելով իր դովաբանած անձին, ասում է.

«Նապաբի դօխոյից ևաղամեցեալ,
Նանապետ գանձուց ևորին զվեզ կարգեցեալ»
(Ա, 2):

(¹) Թիւ «միջի», թուական արժէքներով.

$$200 + 20 + 900 + 20 = 1140$$

Թիւ «երկ և մու».

$$2 + 1 = 3$$

Գրիտանէական թուականի տարբերութիւնը՝ 551

1694

Օգոստոսի «հրնգիւ հրնգեակ»ը, այն է 5 + 5, 49 լինի 10, եւ իսկապէս 1694 թուի Օգոստոսի 10-ը ընկնում է Ուրբաթ օր, որ հեղինակն անուանում է «վեցչաբբի» (Տե՛ս նաև բնագրի համապատասխան մասին ծանօթագրութիւնները):

Այսինքն թէ՛

«Դու հարսնացած սուրբ դշխոյին հաճոյանալով, նա քեզ պետ (կամ իշխան) կարգեց իր գանձերին»:

Այստեղ այլաբանօրէն նշուող հարսնացած սուրբ դշխոն՝ Երուսաղէմն է, որի գանձերին, այսինքն՝ ազգային հարստութիւններին և պատրիարքական աթոռին տէր է կարգուել դովաբանողը:

Հեղինակը նրան տալիս է նաև մի շարք վերադիրներ, որոնք բացայայտ են դարձնում այդ և հաստատում: Այսպէս՝ նա երկու անգամ նրան անուանում է սեղեմիսար (Ա, 3. Բ, 12): Յունարէնից առնուած սեղեմ կամ սելիմ բառը (σελιμ «գահ, աթոռ») նշանակում է «պատրիարքական աթոռ, առաջնորդական գահ», ուստի՝ սեղեմիսարը ար («կրող, ունեցող») բարդութեամբ նշանակում է «պատրիարքական՝ առաջնորդական աթոռի տէր, պատրիարք, առաջնորդ»: Հեղինակը նրան անուանում է նաև նալկետ «հովուապետ» (Ա, 1) եւսի «գլխապետ» (Ա, 15), կանիսպետ, «սուրբ պետ» (Ա, 25. Բ. 12), եւ պառուեալ, «առաջնորդի պատիւ՝ աստիճան ունեցող» (Ա, 8), գերամաբուր եւ հոգելի սեր (Ա, 13), և այլն:

Այսպիսով, մենք տեսնում ենք, որ Յովհաննէս Փաղերան Երուսաղէմի հայոց պատրիարքներից մէկն է և, հետեւաբար, նոյնինքն Յովհաննէս վարդապետ Կոստանդնուպոլսեցին է: Այս նոյնացումը աւելի է ամրանում, եթէ մենք ներքողագրի կողմից բերուած որոշ նշումներ կամ ակնարկութիւններ համեմատութեան դնենք Յովհաննէս վարդապետ Կոստանդնուպոլսեցու պատրիարքութեան պատմութեան որոշ անցքերի հետ:

Յովհաննէս Կոստանդնուպոլսեցին, որ Նոյսուղջի մականունն էր կրում և Աստուածատուր Տարօնեցու աշակերտն էր, Երուսաղէմի պատրիարք է եղել 1685 թ. և մահացել 1694 թ.⁽¹⁾, կամ 1697 թ.⁽²⁾:

Յովհաննէս Կոստանդնուպոլսեցին իր

(¹) Բառնարատ վրդ. Գանձակեցի, Յաջորդութիւն պատրիարքացն Երուսաղէմի, Կ. Պոլիս, 1872 թ., էջ 57:

(²) Աստուածատուր Եպսկ. Տէր - Յովհաննէսեանց, ժամանակագրական պատմութիւն Ս. Երուսաղէմի, հտ. Ա, Երուսաղէմ, 1890 թ., էջ 404:

պատրիարքութեան սկզբնական շրջանում տնտեսական հակառակորդներ էր ունեցել իր իշխանութեան դէմ: Ինչպէս կարողում ենք նորոգել Պատմութեան մէջ, նրա դէմ՝ անպակաս էին հակառակութիւնք ունեցող հանապազ նիւթէին նմա չարիւս, յընկենդ զնա յաթոռոյն»⁽¹⁾: Այսպիսիներից մէկն էր եղել ոմն Սիմոն Եպիսկոպոս, որ 1687 թ. «էտա ի Դրանէ զիշխանութիւն պատրիարքութեան նորոգելի», . . . և եկեալ ի քաց վարեաց անտի զՅովհաննէս և յինքն կալաւ զաթոռն զամս իբր 4», քայց «ապա ընկեցաւ յաթոռոյն հնարիւք նախորդին իւրոյ»⁽²⁾:

Վանեցի, ուրեմն, իր հակառակորդին՝ Յովհաննէս Կոստանդնուպոլսեցին վերականգնել էր իր իշխանութիւնը և վերաբազմել իր գահի վրայ 1691 թ., մեր ներքաշների թուականից երեք տարի առաջ: Այս դէպքին են ակնարկում հետեւեալ բառերը.

«Տաբուն ի տաբիւրնդ վերաբազմեալ» (Ա, 1):

Այսինքն՝

«Տարաբուն եղած (հալածուած), քայց դարձեալ գահիդ վերաբազմած»⁽³⁾:

Մենք այնտեղ ուրիշ արձագանգներ էլ ենք գտնում Յովհաննէս Կոստանդնուպոլսեցու գործունէութիւնից: Այսպէս՝ նա Կ. Պոլսից կայսերական հրովարտակ բերել տալով կարեւոր վերանորոգութիւններ էր կատարել Ս. Փրկչի վանքում, որը քաղաքի պարիսպներից դուրս էր գտնուում: Բայց, ըստ սովորութեան, այս շինարարութիւնը տեղական թուրք պաշտօնէութեան ձեռքին առիթ էր ծառայել կեղեքելու համար հայոց վանքը. «զի բազում անգամ քննութիւն արարեալ, հրաման տային նորոգութեան՝ այլ ի ձեռնարկելն հայոց ի գործ՝ յարուցանէին վէճս և խռովութիւնս, պատճառելով պատճառս, և խափանէին զգործն, որպէս յայտ առնեն բազմաթիւ գրեանք

գաղափարներ և այլոց վասն այսր»⁽¹⁾: Ու թէ և ի վերջոյ «հաճեցոյց զկամս նոցա՝ եւ աւարտեաց զնորոգութիւնն, կրկնով վիշտս և զնեղութիւնս», սակայն խնդիրը քիչ յետոյ կրկին է արծարծուած նոյն ձևով. «Իսկ այլազգիք նորոգելի, որոց երկուորդ բնութիւն լեալ էր ազահութեամբ և պէսպէս բարրանօք կորզել զդրամս ի քրիստոնէից, դարձեալ բռնացան ի վերայ միաբանացն Հայոց ի պատճառս նորոգութեան Ս. Փրկչի վանաց՝ զի ումանք ասէին թէ աւելի քան զհրամայեալն շինեալ են զաւելորդ իրս, ումանք թէ հակառակ է օրինաց մերոց, կամ զայլ իմն բանս յօգէին»⁽²⁾: Ս. Փրկչի այս խնդիրը տեւեց մինչև Յովհաննէսի մահը, և նա մինչև վերջն էլ արարար պաշտպանեց հայոց շահերը, յազմահարելով դժուարութիւնները, ո՛չ միայն կաշառի ուժով, որ, ի հարկէ, անխուսափելի էր, այլև զազանաբարոյ, վայրենաբարոյ մարդկանց հանդէպ իր ունեցած շնորհալի և իմաստուն վերաբերմունքով:

Ահա այդ մասին են, մեր կարծիքով, հետեւեալ տողերը.

«Սպեսափառ միտս դու սագործ տեսնել եղեալ, մըրացուցիք ըզմառագեմս յոյժ կարողեալ» (Ա, 11):

Այսինքն՝

«Բո գործերով տիրոջ նման դու միշտ փառաւոր լինելով, խոժոռագէմ մարդկանց զմայլեցրիւ սրտազին սիրով»:

Յովհաննէս Կոստանդնուպոլսեցին իր պատրիարքութեան շրջանում պայքար էր ունեցել նաև լատինների և յոյների ոտնձգութիւնների դէմ: Լատինները, որոնք, անտարակոյս, դեր էին ունեցել եւ Ս. Փրկչի վանքի վերոյիշեալ դժուարութիւնների յարուցման խնդրում, կաթողիկ պետութիւնների ղեկավարների և նրանց ազդեցութեան շնորհիւ, 1691 թ. հակառակութիւն էին սկսել հայերի դէմ, «զի խորհէին մերժել և իսպառ զրկել զնոսա ի տնօրինական Ս. Տեղեաց և յափշտակել զբաժինս նոցա, յօրէ օր սաստկացուցանելով

(1) Անդ, էջ 404.

(2) Անդ, էջ 405.

(3) Մենք վերաբազմեալը թարգմանում ենք «վերաբազմած, կրկին բազմած»: Մեր հեղինակն այստեղ վեր գործ է ածել որպէս մասնիկ, «վերջնապէս, կրկին» նշանակութեամբ, թէ և արտասովոր է այդ, քայց նա սիրում է արդէն շատ ծանօթ բառեր գործածել արտասովոր առումով: Ինչպէս արել է Գրիգոր Մաղիստրոսը:

(1) Աստուածատուր Եպսկ. Տէր-Յովհաննէսեանց, Ժամանակագրական պատմութիւն Ս. Երուսաղէմի, հտ. Ա, էջ 411.

(2) Անդ, էջ 411-412.

զկուրն և զվէճն»⁽¹⁾։ Իսկ յաջորդ տարին յոյները վերսկսել էին իրենց սովորական վէճերը հայերի հետ։ Նրանք լուր էին տալիս թէ «իրբու թէ պատրիարքն Յունաց առեալ իցէ հրովարտակաւ զՍ. Յակոբ ի ձեռաց Հայոց», որ թէև ճիշտ չէր, ինչպէս պարզուել էր յետոյ, բայց այնուհանդերձ դա մի հրովարտակ էր, որով հրամայուեմ էր «յերեկոյի ձրագալուցի Զատակին միայն պատրիարքն Յունաց և կամ փոխանորդ նորին մտցէ ի գերեզմանն Քրիստոսի, և այլք կացցեն արտաքս»⁽²⁾։ Յովհաննէս Կոստանդնուպոլսեցին լատինների և յոյնների այս անիրաւ տոնձգութիւնների դէմ արիւարար պաշտպանել էր հայոց իրաւունքները երուսաղէմի դատաւորի առաջ վաւերագրերով և իր պերճաբան լեզուով։ Նրա այս գործերը հանդիսանում էին Հայաստանից Եկեղեցու և նրա ունեցած դարաւոր իրաւունքների պաշտպանութեան ցայտուն փաստեր՝ ընդդէմ ալաղաւանքիստոնեայ համայնքների և իրաւամբ նկատուեմ էին հայ քրիստոնէութիւնը պաշտպանող և նրա հաւատի հիմքերն ամրապնդող գործեր։ Այդ մասին են ներքոյ դադրի հետեւեալ տողերը.

«Իմանի դու հաւսաւող եղբ քնքեալ,
Ո՛վ մեղաւդ լուսով փառաց փայլասակեալ» (Խ, 9).

Այսինքն՝

«Դու ընտրուեցիր որպէս հաւատի հաստատող, ո՛վ լուսին, որ փառքի լուսով ես փայլատակուեմ»։

Եւ կամ՝

«Դամգազարիչ եւ ջաւագով սէր դու յայտնեալ,

Դրսար պայծառ քան զարուսեալին արփագեղեալ» (Ա, 19).

Այսինքն՝

«Տէր, դու յայտնուեցիր որպէս հաւատի հաստատութիւն և ջատագով, և գտնուեցիր տեւիլ պայծառ քան լուսագեղ արուսեակը»։

Նշենք, որ այն հոգեւորէր շահագրքագութիւնը, որ մենք տեսնում ենք երուսաղէմի պատրիարքի և նրա գործունէութեան վերաբերմամբ Ամրտոյի միաբան Դրի-

գոր Շիրուանցու մօտ իր այս տաղերում, բնաւ արտասովոր երեւոյթ չէ, որովհետեւ Ամրտոյցիները միշտ էլ մօտիկ են կանգնած եղել երուսաղէմի գործերին։ Այսպէս, օրինակ, դեռ 1679 թ. Ամրտոյի առաջնորդ հոգակաւոր Վարդան Բաղիւնցին, որ և մեր հեղինակի ուսուցիչն է, երուսաղէմի համար նաւիրակութեամբ Սպահան էր գնացել⁽¹⁾։ Նրա աշակերտ Նոյնպէս հոգակաւոր Յովհաննէս Կոստը, որ և մեր հեղինակի սիրասուն ընկերն էր և նրանից անբաժան է եղել Ամրտոյում և հետագայում, իր մասին խօսելով գրում էր, թէ երուսաղէմի աթոռի սէրը «միշտ կայր սեւեռեալ հոգի իմոյս անարժանութեան...», որպէս գրեթէ իմանկութենէ»⁽²⁾։ Եւ մենք կարծում ենք, որ 1694 թ. գուցէ և մի խմբական այցելութիւն կատարած լինեն Ամրտոյցիները երուսաղէմ, որ առթիւ և շարագրած լինի Դրիգոր Շիրուանցին իր երկու ներբողները։ Այս ենթադրութեանը տեղի են տալիս երկրորդ ներբողի տեւրի սկզբնատառերը, որոնք յօդւում են. «Ի ծառայիցս լու...»։

Տարաբախտաբար այս տաղի արտագրութիւնը թերի է մնացել, բայց այդքանն էլ բաւական է տեսնելու համար, որ հեղինակն այդ շարագրել է ի դիմաց իր հոգեկից, սննդակից ընկերների, որպէս ուղերձ՝ երուսաղէմի պատրիարքին, նման առաջինին, որ իր կողմից էր։

Դրիգոր Շիրուանցու ներբողների մէջ զիս կան մի շարք մանր, բայց ուշագրաւ, տեղեկութիւններ Յովհաննէս Կոստանդնուպոլսեցու կեանքի և վարքի մասին։

Ներբողագրի խօսքերից մենք տեսնում ենք, որ այդ ժամանակ արժանաւոր պատրիարքը առաջացած հասակի մէջ էր զբաղւում.

«Է՛՛ ձեք գեղեղունակ յոյժ պատմութեալ» (Ա, 2).

Այսինքն՝

«Ո՛վ ձեք գերիմաստուն, մեծապէս փառաւորուած»։

Նրա անբասիր կեանքը, նրա հոգեկան

(1) Տե՛ս Հայկ. ՍՍԻ Պետ. Մատենադարանի № 7864 ձեռագրի յիշատակարանը, թղ. 324ա.

(2) Դրեք պատմութեանց երկրին Տարօնոյ, որ կոչի Ձեռնոր, Կ. Պոլիս, 1719 թ., տեսնել յիշատակարանը.

(1) Անդ, էջ 409.

(2) Անդ, էջ 411.

ու բարոյական արժանիքները հիացմունք են պատճառում հեղինակին: Ներբողագիրը նրան անուանում է այլոս՝ «սուրբ» (Ա, 5), ուլիազ՝ «սուրբ» (Ա, 24), անգեղոս՝ «հրեշտակ» (Ա, 7), վերկնուեական՝ «երկնաբնակ» (Ա, 6), մաբուր հոգի մեծ փաղերայ (Ա, 10), և այլն: Գովերգուն նրա առաքինութիւնների և բարեմասնութիւնների գովաբանման համար համեմատութեան եզրեր է փնտռում թանկագին և ազնիւ քարերի մէջ, մէկ առ մէկ. սարգիոն, տպազիոն, դահանակ, կարկեսան, շափուզա, յասպիս, լիգրիոն, գոճագմ, յակինթ, ոսկեքար, եղնգնաքար, բլուրեղ (Ա, 3-14): Նրան նմանեցնում է խոշոր գետերի, որպիսիներ են Նեղոսը, Տիգրիսը, Եփրատը (Ա, 22, 29, 30): Բացի սրանցից՝ նա խոշոր գրուատիքներ ունի Երուսաղէմի պատրիարքի մտաւորական արժանիքների և կարողութեան մասին. բեմաբան՝ «հռետոր» (Ա, 3), հուեստր կաթոր՝ «մեծ հռետոր» (Բ, 1), վարժապետ բարգաւանեալ (Ա, 32), ղաբանոս՝ «իմաստասէր» (Ա, 14), իրբինոս՝ «իմաստասէր» (Բ, 1), պարմադոյն Տէլէս աբի՝ «հզօրագոյն և արի գլուխ իմաստասէրների» (Ա, 1), պարմինոս քաջ պարուզան՝ «հանճարեղ քաջ գիտնական» (Ա, 1), յայր յարաճուն յանգաբանող՝ «կայտառ և խորաքննող քերթող» (Ա, 4), Բեռեզան յոյժ քանդակ հանճարեղեալ՝ «յոյժ բանիբուն և հանճարեղ վերծանող» (Ա, 15), խորին նաւից վիպաբան Բեռոզան՝ «խորիմաց ճառերի վիպաբանող և վերծանող» (Բ, 3), յեֆթե ծայրազննող բաւից բանից շարամանեալ՝ «գրուածքների մէջ բառերի անքննելի մասերը վերծանող» (Բ, 8):

Ահա այն թանկարժէք պատմականը, որ գտնւում է Գրիգոր Շղթայակրի երկու ներբողական տաղերի մէջ:

Դաւով երրորդ տաղին, պէտք է ասել, որ սա աւելի խրթին է քան նախորդները: Սրա տների սկզբնատառերը յօդում են՝ «Գրիգոր»:

Յայտնի չէ, թէ ե՛րբ և ի՛նչ առիթով է գրուել այս տաղը: Թուում է, թէ սա նոյնպէս մի ուղերձ է, որ հեղինակի կողմից կարօտով և խոնարհական շեշտով ուղղուած է այն վարդապետներին, որոնց ցանկալի խմբից ինքը զատուել է բախտի

դժբախտ բերումով: Այդ միտքն են արտայայտում 2-րդ և 5-րդ տները: Միւս կողմից 1-ին տան մէջ հեղինակն ասում է, թէ ինքը այս տաղը գրում է պանդխտութեան մէջ, յոյժ գեղումեալ: Նա 4-րդ տան մէջ իր մասին ասում է գաղղութեալ «պանդխտած, նժդիհացած»: Իսկ 6-րդ տունը նոյնպէս ցոյց է տալիս, որ նա գտնւում է պանդխտութեան մէջ, բապազ բեսորս բաճաւեսեալ՝ «նուապտ վարդապետ», որ հեռուից է հիանում»:

Իրօք մենք գիտենք, որ Վարդան Բագրիչեցու մահից յետոյ (1705 թ.), Գրիգոր Շիրուանցին Սմրտուից հեռացել է Յովհաննէս Կոլտի և ուրիշների հետ, «հողմավարմամբ իբրու եղեալ տարաքեցիկ»⁽¹⁾, և այնուհետեւ շատ երկար տարիներ գտնւել է թափառական պանդխտութեան մէջ: Հայկական ՍՍՌ Պետ. Մատենադարանի անտիպ նիւթերից մեզ յայտնի է, որ նա մինչև իսկ գտնւել է Ղրիմում, 1712-13 թուականներին, գուցէ դեռ այդ թուականներէց մի քիչ առաջ էլ, ինչպէս և մի քիչ յետոյ: Նոյնիսկ անհաւանական չէ, որ Շիրուանցին այս տաղը շարագրած լինի հենց Ղրիմում, որտեղ, մեզ յայտնի է, նա գրել է ուրիշ տաղեր ևս: Մեր այս ենթադրութիւնը հիմնւում է նրա գործածած բաճաւեսեալ «հեռուից հիացած» արտայայտութեան վրայ:

Այսպիսով, ուրեմն, Գրիգոր Շիրուանցու այս երրորդ տաղը, որի բովանդակութիւնը հեղինակի կեանքի մի դժբախտ շրջանին է վերաբերում և այդ տեսակէտից էլ շահեկան է, նախորդ երկուսի համեմատութեամբ աւելի ուշ ժամանակի արտագրութիւն է, գրուած, յամենայն դէպս, 1705 թուից յետոյ և առաջ քան 1715 թուականը, երբ նա կոչուեց Երուսաղէմի պատրիարքութեան:

Այս երեք խրթնաբան տաղերը, որոնք ձեռագրում խորագիրը չունեն, հետեւեալ սկզբնաւորութիւնն ունեն.

(Ա տաղ) «Տաքուն ի տաքիրոնդ վերաբաղմեալ» (թղ. 173ա-174բ):

(Բ տաղ) «Իրբինոս հռետոր կաթուր փարթամացեալ» (թղ. 175ա):

(1) Գիրք պատմութեանց երկրին Տարսնոյ, որ կոչի Չենոբ, տեսնել յիշատակարանը:

(Գ տաղ) Գորգ գորգաստինս դաղտ
գաթգաթեալ» (թղ. 183բ-184ա)։

Հրատարակում ենք այս տաղերից ա-
ռաջինը, նպատակ ունենալով նմուշներ
ներկայացնել երուստղէմի անուանի պատ-
րիարքներից Դրիգոր Շղթալակրի մինչև
այժմ անձանթ ձեռքով գրական գործե-
րից, նմուշներ, որոնք, ինչպէս տեսանք,
միաժամանակ ուշագրաւ են իրենց պատ-
մական բովանդակութեամբ։

Տաղերը ձեռագրում էին ինչպէս
խորագիր, այնպէս և տները համարակա-
լում։ Մենք մեր կողմից խորագրել ենք
ըստ առաջին բառերի և համարակալել ենք
իւրաքանչիւր տաղի տները։ Բնագրերը
տալիս ենք առանց որեւէ փոփոխութեան։
Ուղղել ենք միայն անսովոր վանկատում-
ները։

ՏԱԲՈՒՆ Ի ՏԱԲԻՐՈՆԴ

(Հայկ. ՍՍՌ Պետ. Մատենադարանի ձե-
ռագիր № 737)։

1. Տաբուն¹ ի Տաբիրունդ² վերաբաղեալ.
Ո՛վ պարմինոս³ քաջ պարուզան⁴
նոխաբանեալ.
Պարմագոյն⁵ Տէլէս⁶ արի
պարիզացեալ⁷.
Նակէս⁸ նամեսական⁹ գեղիւ
պրննեալ։
2. Է՛ ծեր գերեւունակ¹⁰ յոյժ
պատմութեալ¹¹.
Գեղուղէ¹² ծառ խրնկաբեր
գերազարդեալ.
Ծրխեալ ի Բէն հոս կրնդրելի
մաքարանեալ.
Յորմէ զմայլիմ ես քո ծառայս յոյժ
ներգեալ¹³։
3. Բափաւեալ¹⁴ րափաթ¹⁵ բնիւր
գեղազանեալ.

- Իբր վՍարդին¹⁶ շիկագունակ շնորհիւ
լըցեալ.
Գերյարգանօք պայծառութեամբ վեհ
երեւեալ.
Սեղենիսար¹⁷ եւ բեմաբան¹⁸
բարգաւանեալ։
4. Յայր¹⁹ յարագուն²⁰ յանգաբանող²¹
փարբամացեալ.
Վեհազնեից եւ գիւցազանց դու նոյս
գրեալ.
Տըպագին²² դու լուսափայլ
պայծառացեալ.
Եղումենոս²³ ոգւոյս մըքին երիւ²⁴
լըցեալ։
 5. Ո՛վ այիոս²⁵ միշտ ուրգացող²⁶ վեհ
պանծացեալ.
Ուղբամաժիս²⁷ յարաբերեալ²⁸ միշտ
երեւեալ.
Դու Դահանակ²⁹ կանաչագոյն յար
փրքորեալ.
Մրեսասաղարք բանիւ բազմաւ միշտ
ուռնացեալ։
 6. Վախնախի³⁰ վերնուշական³¹
վարսանաւեսից³² դու յաղթող միշտ
երեւեալ.
Ո՛վ Կարկենսոն³³ գեղիւ գունով յոյժ
կարմրացեալ.
Հոգին ի Բեզ ազդէ ըզնորհս
յորդորեցեալ։
 7. Անգեղոս³⁴ ամենազան հրաւազարդեալ.
Արցագոյն³⁵ երկրի բերրոյ
գերդասանեալ.
Դու Շափիւղայ³⁶ ծիրանագոյն
արափաղեալ.

(¹) Տաբուն, իբր արտաբուն, արաբուն, «տարա-
բնակ, տարագիր»։ — (²) Տաբիրուն, «գահալանդ»։ — (³) Պարմինոս, «հանճարեղ»։ — (⁴) Պարուզան, «գիւնակաւ»։ — (⁵) Պարմագոյն, «հորազոյն»։ — (⁶) Տէլէս, Տէլէսիս, «գլուխ իմաստասէրների»։ — (⁷) Ուղղելի՛ պարիզացեալ, «բարձրացած»։ — (⁸) Ուղղելի՛ նակէս, «հովտապետ»։ — (⁹) Ուղղելի՛ նամեսական, «չնորճալի՛ կամ նամեսական, «յա-
ւերժական»։ — (¹⁰) Գերեւունակ, «գերիմաստուն»։ — (¹¹) Պատմութեալ, «փառաւորութեամբ»։ — (¹²) Գե-
ղուղէ, «գեղեցիկ ոստեր ունեցող»։ — (¹³) Ներ-
գեալ, «տեղար, խոնարհ»։ — (¹⁴) Բափաւեալ, «Աս-
տուծով զօրացած»։ — (¹⁵) Ուղղելի՛ րափաթ,

«պատկեր»։ — (¹⁶) Սարդին, մի տեսակ ազնիւ
բարձր։ — (¹⁷) Սեղենիսար, «գահակալ, պատրիար-
քական աթոռ ունեցող»։ — (¹⁸) Բեմաբան, «հե-
տոր», տունեալ զէպրում կարող է նշանակել «բե-
մից (գահից) պատգամող»։ — (¹⁹) Յայր, «կայ-
տառ, իմաստուն»։ — (²⁰) Յարագուն, «ուղղելի՛
յարանուն, «խորաքննող»։ — (²¹) Յանգաբանող,
«տաղաչափ, քերթող»։ — (²²) Տըպագին, մի տե-
սակ ազնիւ բարձր։ — (²³) Եղումենոս, «առաջնորդ»։ — (²⁴) Երիւ, «տարակուսանքով»։ — (²⁵) Այիոս,
«սուրբ»։ յուն. «ἄγιος»։ — (²⁶) Ուրգացող, «ուղ-
ղիչ»։ — (²⁷) Ուղբամաժ, «խաւարամաժ»։ — (²⁸)
Յարաբերեալ, «յոյս»։ — (²⁹) Դահանակ, մի տեսակ
ազնիւ բարձր։ — (³⁰) Վախնախի, «իսկապէս»։ —
(³¹) Ուղղելի՛ վերնուշական, «երկնաշնակ»։ — (³²)
Վարսանաւես, «սանդարմետական»։ — (³³) Կար-
կենսոն, մի տեսակ ազնիւ բարձր։ — (³⁴) Անգեղոս,
«հրեշտակ»։ յուն. «ἄγγελος»։ — (³⁵) Արցագոյն,
«սննդարար, պտղածին»։ — (³⁶) Շափիւղայ, մի

- վարփեռոն³⁷ սեռ բարեյի
բարձրագարդեալ:
8. Նենեմիաս³⁸ եւ նաբուք³⁹ դու նե'բ⁴⁰
եղեալ.
ձրզոսեալդ մեծ կիպրացոյն
զուարթադիմեալ.
Կերպդ Յասպիս⁴¹ ե յոյժ սարսիւ
փառակեցեալ⁴².
Բարձրագոյն սեռ բաղձալի
մաքագարդեալ:
9. Նադաբի⁴³ սուրբ դրելոյին
նաղամեցեալ⁴⁴.
Շահապե⁴⁵ գանձուց նորին զեկ
կարգեցեալ.
Ո'վ Լիզրիոն⁴⁶ նոխափարքամ
ակներեւեալ.
Տաբիբե⁴⁷ ծառայ բարի տառն երեւեալ:
10. Էարզնապե⁴⁸ դու էաստ⁴⁹
եապատուեալ⁵⁰.
Թեոփիզե⁵¹ մրսոփ մաքուր միշտ
պատուեցեալ.
Գոնազմ⁵² ընտիր պայծառափայլ
ենորհագարդեալ.
Մաքուր հոգի մեծ փաղերայ⁵³ յոյժ
բարձրացեալ:
11. Սպեսափառ⁵⁴ միշտ դու սպարոժ⁵⁵
տեառն եղեալ.
Սրբացոյցեր⁵⁶ ըզմառադէմս⁵⁷ յոյժ
կարգունեալ.
Ո'վ ակն Յակիմ⁵⁸ կարմիր գունով
գեղեցկափայլ.
Պարզ եւ մաքուր սուրբ հայելի
գերագարդեալ:
12. Փարուր⁵⁹ յորդանոսան
կայլակնեցեալ.

- Մեռ առ մեռ ծիծաղալիս
փառոյացեալ⁶⁰.
Յոսկեակն⁶¹ նրման դու ես փառոփ
յոյժ փայլեցեալ.
Ճոխապատիւ եւ գերունակ ենորհիւ
լրցեալ:
13. Աստուածակերտ այր պատուելի
աստուորեալ⁶².
Արնօնակից⁶³ մեծ արասու⁶⁴ վերնոց
եղեալ.
Յեղունկն⁶⁵ նմանիս հրովն երկնայնով
դու յոյժ շիկնեալ.
Գերամաքուր եւ հոգելի սեռ
բաղձացեալ:
14. Ղաբանու⁶⁶ ղայագ⁶⁷ ընտիր
փարքամացեալ.
Հանդիմեալդ⁶⁸ մաքագունից պեճացն
ընտրեալ.
Բիւրեղ⁶⁹ օղանքման պարզ երեւեալ.
Գերագով հայր պարչալի⁷⁰ յոյժ
պանծացեալ:
15. Նսի⁷¹ դու ետինոյ⁷² վարփեռացեալ⁷³.
Քերեցղան⁷⁴ յոյժ փառօրէն⁷⁵
հանճարեղեալ.
Յերկ վեռ⁷⁶ ակունք նմանեցուցի զվեհդ
մեծարեալ.
Ես եւ ծառայ ցիծին⁷⁷ ոգւով
փերեւեցեալ⁷⁸:
16. Բաբբայ⁷⁹ բաւով⁸⁰ ոգւոյս վիթոփ
խըղխայքեցեալ⁸¹.
Պայծառագարդ եւ նոխաբան
բաւովեցեալ⁸².

տեսակ աղնիւ քար: — (37) Վարփեռոն, «զարդարուն»: — (38) Նենեմիաս, «մաքիթարութիւն»: — (39) Նաբուք, «արքի»: — (40) Նեբ, ներ, «մեր»: — (41) Յասպիս, մի տեսակ աղնիւ քար: — (42) Քասակեցեալ, «նմանեցուած»: — (43) Նադաբ, «հարաւանացած»: — (44) Նաղամեցեալ, «հանճարացած»: — (45) Շահապե, «պետ, իշխան, պահապան, վերահայր»: — (46) Լիզրիոն, մի տեսակ աղնիւ քար: — (47) Ուղղելի՛ տաբեթ, «աղնիւ»: — (48) Ուղղելի՛ էարզնապե, «արդարապէս»: — (49) Էաստ, «մաքուր»: — (50) Էապատուեալ, «առաջնորդի պատիւ աստիճան ունեցող»: — (51) Թեոփիզե, «աստուածասէր»: — (52) Գոնազմ, մի տեսակ աղնիւ քար: — (53) Փաղերայ կամ փաղերեայ, «վարդապետ»: — (54) Սպեսափառ, «փառաւոր, պայծառ»: — (55) Սպարոժ, «նմանագործ»: — (56) Սրբացուցանել, «սրտազին սիրով զմայլեցնել»: — (57) Զարդելմ, «խոտառազմ, անշնորհ զէմքով»: — (58) Յակիմ, մի տեսակ աղնիւ քար: — (59) Փարուր,

«գետ»: — (60) Փառոյացեալ, «բարձրացած»: — (61) Յոսկեակն, մի տեսակ աղնիւ քար, «ոսկեքար»: — (62) Աստուորեալ, «զօրացած, ամրացած»: — (63) Արնօն, «ցնծացող, խալտացող» բառից: — (64) Արասու, «չառ հաստատուն», զուցէ և՛ «չառ առաքինի»: — (65) Եղունկն, եղունգն, մի տեսակ աղնիւ քար, «եղնգնաքար»: — (66) Ղաբանու, «խմածութիւն»: — (67) Ղայագ, «բարեկամելու»: — (68) Հանդիմեալ, հանդիմեալ, «համեմատուած»: — (69) Բիւրեղ, մի տեսակ աղնիւ քար: — (70) Պարչալի, «պանծալի»: — (71) Նսի, «զիտապետ»: — (72) Ետին, «հաւատ»: — (73) Վարփեռացեալ, հաւանաբար զարդարուած. հմտ. «վարփեռան», «զարդարուն»: — (74) Քերեցղան, հաւանաբար նոյն՝ քերեցղան, «վերձանող»: — (75) Փառօրէն, «քաջարան, բանիրուն»: — (76) Երկ վեռ, «տասնեղուն»: — (77) Ցիծին, «չոր»: — (78) Փերեւեցեալ, փերեւեքեալ, «կերպով ձեւացեալ որ ոչ է» (ըստ Երեմիայ վարդապետի բացատրութեան): — (79) Բաբբայ, «մեր հայր»: — (80) Բաւով, «հմուտ»: — (81) Խըղխայքեցեալ, «թարախակալած, վիրաւորուած»: — (82) Բաւովեցեալ, «զօրաւոր դարձած, զօրացած»:

- Գու ես հանգոյն մեծի աղբերն
յորդանոսեալ.
Որ յաղինե առ մեզ հոսի
հառալսակ լեալ:
17. Արեգովը⁸³ հրաւատեալ լուսանեմեալ.
Ակն արեւու նոսի եւ փարբաւ լուսով
լըցեալ.
Գու ես փիսոն⁸⁴ լայնասարած
յոխորսացեալ.
Բերանդ հրոով սրբոյ հոգոյն միտ
առլըցեալ:
18. Յաբարե⁸⁵ ըզաբիոնս⁸⁶ սեր քո գովեալ.
Առ ի պատուել ըզբեզ բանիւ
զանազանեալ.
Սակայն մրսօք եմ յոյժ մըքին
անկղիսացեալ⁸⁷.
Այլ աղբերեմ զբեզ արսասուօք
զլումայս⁸⁸ ընկալ:
19. Գամզազարիչ⁸⁹ եւ շատագով սեր դու
յայնեալ.
Գրսար պայծառ քան զարուսեակն
արփագեղեալ⁹⁰:
20. Բանգոն⁹¹ էին մեծիայի
բարձրազարդեալ.
Գիւեերավար⁹² լուսագլուար⁹³ կերպիւ
լըցեալ:
21. Իեասաբ⁹⁴ իեբրացար⁹⁵
պատուասիրեալ.
Զըկայ Բաղդաս քեզ եւ նրման զարմեա
ծընեալ:
22. Գեհոնեան⁹⁶ ջրոյ սարաս պիտոյ
եղեալ.
Զովացուցիչ ակընքորիս⁹⁷
զեղաղորեալ⁹⁸:
23. Ո՛վ ովաղ⁹⁹ յոյժ բարձրագոյն
սաւառնացեալ.
Ի քնն սարսի փոքրիկ քրոշունս
ովրեացեալ¹⁰⁰:

24. Բուպս¹⁰¹ յոյժ անիւ ե մեծապէս
բահաւեսեալ¹⁰².
Ընդ ովփազիդ¹⁰³ մեծագունոյ
յառաջանալ:
25. Իմունախոն¹⁰⁴ քաջ կանիս¹⁰⁵ պէս
ուղփափունեալ¹⁰⁶.
Տեր այս անուն մեծ վարդապետ բարեօք
լըցեալ:
26. Ստորփայացեալս¹⁰⁷ եղջերօրէն¹⁰⁸ է
սապացեալ.
Սակս այնորիկ զոտդ համբուրէ յոյժ
սոյորեալ:
27. Ներդաւանական ձայնիւ ուժգին դու ես
պատուեալ.
Ըզսերունեան աւանդն ողջոյն սեր իմ
ընկալ:
28. Էսայիաս¹⁰⁹ Էականին¹¹⁰ առ մեզ
եկեալ.
Զըննէ զորկեկն¹¹¹ զունգ¹¹² քո ոտքդ
օղանեմեալ:
29. Քոբարայ¹¹³ դու ես հանգոյն
առասեացեալ.
Քաբայիլ¹¹⁴ ի վերայ քո միտ եւ յաւե
զբեզ պահպանեալ:
30. Ոմին¹¹⁵ տեսեամբ սուրբ եւ մաքուր
նոխաբանեալ.
Իբբը զեփրաս ականակիս յըսաւ
կեցեալ:
31. Ծաբամ¹¹⁶ ծիրանափայլ
ծայրանացեալ¹¹⁷.
Ծամածիւռ քաղընքափիկս¹¹⁸ քեզ
ծառայեալ:
32. Ազիալիպսոս¹¹⁹ սեր վարժապետ
բարգաւանեալ.

— (83) Արեգովը, «երանութիւն, զօրութիւն»: —
(84) Փիսոն, եղեմական զրախտի չորս գետերից
մէկի անունն է: — (85) Յաբարե, «յոժարել»: —
(86) Աբիոն, «աղքատ»: — (87) Անկղիսացեալ, «վատ
բանի սէր կապել»: — (88) Լումայ, լումայ, «ման-
րագոյն զրամ», «փոխարեբարար զործածուած իբր
«չնչին տուրք»: — (89) Գամզազարիչ կամ զամզա-
զարիք, «հաւատի հաստատութիւն»: — (90) Արփա-
գեղեալ, «լուսաւոր աստղերի գեղեցիկութիւն ու-
նեցող»: — (91) Բանգոն, «օրհնող»: — (92) Գիւեերա-
վար, «լուսնիթագ»: — (93) Հաւանօրէն պէտք է
կարգաւ լուսագլուար, «լուսաւոր»: — (94) Իեասաբ,
«լուսին»: — (95) Իեբրացար, «ընտրեալ»: — (96)
Գեհոնեան, «Գեհնի, այսինքն՝ Նեղոս գետի»: —
(97) Ալընքոր, «անպիտան»: — (98) Գեղաղորեալ,
«վերջած»: — (99) Ովաղ, «բազէ»: — (100) Ովրեա-

ցեալ, «ոչինչ դարձած, ոչնչի հաւասար»: — (101)
Բուպ, «տրուպ, փանաքի»: — (102) Բահաւեսեալ,
«հեռուից հիացած»: — (103) Ովփազայ, «տուրք»: —
(104) Իմունախոն, «անձանօթ բառ»: — (105) Կանիս,
«տուրք»: — (106) Ուղփափունել, «լուսաղիմել» (ըստ
Երեմիայ վարդապետի բացատրութեան). կարող
է «ղէպի լոյս զիմել» նշանակութիւնն ունենալ:
— (107) Ստորփայացեալ, «նուստապած, նուստա-
ս»: — (108) Եղջերօրէն, «եղջերուի նման»: — (109) Է-
սայիաս կամ Էսայաս, «հրեշտակ, պաշտօնեայ, ա-
ռաքեալ»: — (110) Էական, «Աստուած»: — (111)
Որկէն, «ինչպէս առաջ»: — (112) Ունգ կամ ունգ,
«փոշի»: — (113) Քոբար, «Տիրիս գետը»: — (114)
Քաբայիլ, «Աստուած ձեռքը»: — (115) Ոմին, «մա-
քուր»: — (116) Ծաբամ, «անձանօթ բառ»: — (117)
Ծայրանացեալ, «յայտնուած»: — (118) Քաղընքափիկ՝
քաղընք կամ աւելի ուղիղ՝ քաղընք, «թուլատ,
կակազող» բառց: — (119) Ալիալիպսոս, «անձան-

ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՏՐԻԱՐԲ ԵՂԹԱՅԱԿԻՐ

ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 200 ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

1749-1949

Այս տարի կը լրանայ Երուսաղէմի Առաքելական Ս. Աթոռին գահակալներէն՝ երիցս երանեալ Գրիգոր պատրիարք Շրջ-թայակիրի մահուան երկհարիւրամեակը. կ'արժէ ոգեկոչել անմահանուն Ս. Պատրիարքին յիշատակը և դասեր առնել իրմէն, որ՝ Ս. Աթոռոյ տարեգրութեանց մէջ եղակի անձնաւորութիւն մը եղած է, համանման իր անուանակից Գրիգոր Պարոնտէր պատրիարքին, և իրրեւ մեծ կազմակերպիչ ու բարեկարգիչ իր աթոռատէր ծառայութեանց եւ տառապանաց համար, երանութեան անթառամ պսակին արժանացած է: Ազատած և փրկած է Ս. Աթոռը պարտքի ճիրաններէն, պատմիչին բառերովը «թեթեացուցանելով չլիւսակուտակ բարդումն ծովասարաս պարտուց» (Հաննա, էջ 128) «զգետնելով պարտքին վիշապը» ինչպէս պիտի ըսէր մեր օրերուն, Հոգեւոյ Տ. Թորգոմ պատրիարք Դուշակեանը (1931-1939):

- Աղեկայ¹²⁰ լուսով փառաց դու երեւեալ:
 33. Ռեւնայ¹²¹ ոգւոյս իմոյ յոյժ քալկացեալ.
 Դու ի ծըրաւքս կենսասուրիս լեւ
 պանպանեալ:
 34. Այս ծիր ի քիւ միջի գոլով եղեւ ծրեալ.
 Երկ եւ մու¹²² քրւով յանկիւ առա-
 լելեալ:
 35. Յօգոսոսի հրնկիւ հրնգեակ աւուրբ
 չափեալ.

ՅԱՓՐՈՂԻՏԵԱՅ ՕՐԳ¹²³ ՎԵՃԱՐՔԻ¹²⁴
 ԲՕՐ¹²⁵ անուանեալ:

Հ. Ս. ԱՆԱՍԵԱՆ

ձրոյթ»: — (120) Աղեկայ, «ուժգնութիւն»: — (121) Ռեւնայ, «ուրախութիւն»: — (122) Մու, «մի, մէկ»: — (123) Ափրոդիտէայ օր, «ուրբաթ». լատիններէնում «ուրբաթ»ը կոչուած է dies Veneris «Վենուսի (Ափրոդիտէի) օր»: — (124) Յովհաննէս վանականի ստուգարանութեամբ «ուրբաթ»ը՝ հայերէն նշանակում է «օր բօթի»:

Երուսաղէմի Առաքելական Ս. Աթոռը ի հնուց անտի բազմերես և բազմապահանջ ազգային պանծալի հաստատութիւն մ'եղած է, շնորհիւ Ս. Աթոռոյ Ս. Պատրիարքնեւրուն և Միաբանութեան տարած ջանքնեւ և աշխատութեանց, որոնք կարելիութեան սահմանին մէջ աշխատած են բարեկարգ և բարենախանձ վեճակի մէջ պահել Ս. Աթոռը: Երուսաղէմի իրաւակից երեք պատրիարքութեանց մէջ, Հայոց պատրիարքութիւնը նախանձելի և պատուաւոր դերք մը կը զբաւէ միջազգային հռչակ շահած Ս. Քաղաքին մէջ: Առանց մանրամասնութեանց մտնելու, Ս. Աթոռը կրօնական, ազգային և մշակութային հաստատութիւն մ'եղած է. ոսկայն իր աշխատանքին մեծագոյն բաժինը Ս. Տեղեաց մէջ է սպասած. ի Ս. Յարութիւն, ի Ս. Ծնունդ, ի Ս. Աստուածածին, ի Ս. Համբարձում, մեր ունեցած դարաւոր և ազգապարծան իրաւանց պաշտպանութեան ի խնդիր: Եւ ասիկա դիւրին գործ մը պէտք չէ նկատուի. վասնզի՝ ո՛չ միայն գիշերաջան տքնութիւն և մշտաւե ժամանակ կը պահանջէ, այլ նաև արթնութիւն և հեռատեսութիւն Ս. Տեղեաց մէջ, մեր իրաւանց խնդիրը հաւասարակշիռ պահելու համար: Բացի Ս. Տեղեաց բազմակնճիւղ և բարդ խնդիրներէն, Ս. Աթոռը՝ կրօնական և եկեղեցական, վարչական և մատակարարական, կրթական և մտաւորական, կալուածական եւ շինուածական, հանրային և ժողովրդական այլևայլ խնդիրներով ալ ծանրաբեռնուած հաստատութիւն մը եղած է և կը շարունակէ ըլլալ:

Գրիգոր պատրիարք Շրջայակիր Աղուանից կամ Շիրուանի երկրէն էր ծնած 1669ին, ուստի կոչուեցաւ Շիրուանցի: Անիկա իր վաղ հասակին մտած էր Տարօնի Ս. Կարապետի վանքը, աշակերտելով Վարդան վարդապետին: Նոյն վանքին վանահօր վախճանէն վերջը վանահայր ընտրուած էր երիտասարդ հասակին մէջ (1710-1715): Գրիգոր պատրիարք Շրջայակիր, իր կրօ-